

EL REBOMBORI DEL PA DE 1789

ANTONI CASTELLA

Cinc mesos abans de l'esclat de la Revolució Francesa (14 de juliol de 1789), a Barcelona es produeix un aixecament popular important, que rep el nom de «rebombori del pa». Durant vuit dies a Barcelona, i al cap de pocs dies a altres indrets de Catalunya, especialment a les grans ciutats d'aquell moment (Vic, Mataró i Reus), el poble es rebel·la contra les autoritats que, incapaces de fer front al problema, deixen el control ciutadà a les mans dels grups socials més potents: col·legis, gremis, ordes religiosos (especialment els caputxins) i fins i tot els nobles. Tots ells es coordinen, amb la col·laboració dels ajuntaments.

Per presentar aquests fets, aquest article s'inicia explicant, com a antecedents, la situació política i econòmica de finals del segle XVIII; després s'entra a la descripció dels fets amb la narració que en fa un testimoni presencial, procurant conservar la parla d'un senzill menestral; a aquesta descripció la segueix el relat que en fa, d'oïda, un noble barceloní, el baró de Maldà. Tot seguit, es resumeixen algunes actes de l'Ajuntament de Barcelona, com a font històrica imprescindible. A continuació s'explica la repressió, a partir de documents del general repressor, i s'acaba amb unes notes sobre les diferents interpretacions d'aquell moment històric, emeses pels estudiosos d'aquells fets extraordinaris.

ANTECEDENTS

Rafael Tasis¹ explica el que ell anomena «un curiós espectacle» dels darrers anys del segle XVIII a Catalunya: el poble, que el 1714 s'oposà a l'adveniment del rei francès Felip V, ha acabat per acceptar la dominació dels Borbons gràcies a la bona política econòmica i social que Carles III sabé donar a Catalunya, com única excepció d'uns Borbons que «no han estat pas model de seny ni de bon govern». En aquest darrer quart de segle, Carles III dictà la llibertat de comerç amb Amèrica (1778); aquesta, afegida al creixement de la indústria cotonera i a la creació de diversos organismes impulsors del pensament il·lustrat i del comerç, va portar la prosperitat a la majoria del poble català. Entre les principals d'aquestes entitats cal citar la Junta de Comerç, creada el 1763 (Real Junta Particular de Barcelona), i l'Acadèmia de Ciències i Arts (1770), que en col·laboració amb la Junta

impulsà estudis de física experimental, química, electricitat i botànica, entre altres, els quals permeteren un bon progrés tècnic necessari per a la burgesia. Més antiga era l'Acadèmia de Bones Lletres, successora i continuadora de l'Acadèmia dels Desconfiats que havia estat fundada el 3 de juny de 1700, a casa de Pau Ignasi de Dalmases, per un grup de nobles i eclesiàstics. Aquesta acadèmia, després de la seva quasi desaparició a causa de les divergències dels membres per l'antagonisme entre filipistes i austriacistes, es va refer i dedicà els seus esforços a l'estudi de la història de Catalunya i a la preparació d'un diccionari català, projectes que no arribaren a reeixir, però la veritat és que, quan el castellà esdevingué llengua oficial, «l'Acadèmia no tan sols es converteix en el darrer recer del català, sinó que es llancí decididament a vindicar-lo».²

El rei espanyol Carles III es va guanyar el cor dels catalans, amb tot un seguit d'actes i de normes que semblaven voler compensar les malifetes produïdes pel seu antecessor, l'introduïdor borbònic Felip V. Carles III morí el 14 de desembre de 1788.

El seu successor Carles IV fou proclamat rei a Madrid, el 20 de gener de 1789, amb tota la pompa d'un nét de Lluís XIV. A Barcelona, la festa de la proclamació no es va celebrar fins al 12 de febrer, Santa Eulàlia, i constituí una de les darreres festes de l'Antic Règim, amb la novetat d'uns montgolfiers que duïen amb lletres ben grans els noms de Carles i Maria Lluïsa.

Miquel S. Oliver ens diu que els catalans més destacats de llavors escriuen com veritables botiflers. Fins i tot arriben a parlar bé de Felip V, amb lloances exagerades, intel·lectuals com Finestres, rector de la Universitat de Cervera, el doctor Dou o Antoni de Capmany, entre altres.

El 1787 i el 1788 s'havien produït males collites. Tot Europa va patir l'escassetat de blat. Les classes més econòmiques de pa van ser les primeres a rebre, en qualitat i en quantitat. El pa negre o morè, el de menys qualitat, es feia dia rere dia més inabastable, fet que produïa una creixent mala maror que esclatà davant la notícia d'un augment del preu de l'aliment bàsic.

FETS

Narració d'un testimoni presencial, Segimon Casanova

De les diferents narracions dels fets que s'han produït en els estudis de la història de Catalunya i de Barcelona, s'ha triat la versió del testimoni presencial Segimon Casanova, membre del gremi de mercers vells, que com es veurà va tenir un cert protagonisme com a participant d'una comissió de

vigilància ciutadana. S'ha transcrit literalment, en el català que en el seu temps parlava la gent del poble:

Als 28 de febrer de 1789, a la tarda, la Real Sala Extraordinària posa dos dictes per los carrers, lo un per lo pa que aniria en lo mateix preu que al mes passat, però seria més curt de pes, i lo altre edicte era que si ningú sabia blat, que lo anés adonència,³ que li donarien una gratificació; però arribat lo vespre la gent s'avolotà de tanta manera que calaren foc al Pastim,⁴ i a totes les barraques dels obligats; i a Palacio hi havia dos escodrons del Regiment de Pavia, i ab lo sabre nu, i dos batallons de Guàrdies espanyoles, ab les armes a sobre el braç, a punt d'embestir ab la bioneta calada; i a mitja nit anaren infinita gent en casa de Ramon Torres moler, que és un dels obligats, i li despenyaren les portes, i alprés anaren infinites companyies de Guàrdies, i diferents soldats dragons; i la gent a pedrades los feren recular, i no obstant ne portaren sis o vuit a la presó; i en Casa de la Ciutat hi havia los Regidors, Diputats i Síndic personer⁵ i Síndic de Província, i tots congregats hi han passat tota la nit; i al Pastim hi ha dos companyies de Granaders de Guàrdies; i lo Ajuntament resolgué que totes les cases de les tavernes donessin vi, bescuits i aigua ardent, malvasia, nous i altra manera de fruites seques, i que ho entreguessin als sargents de la tropa perquè refresqués la tropa. I arribat en lo dia 1 de març, ensepegant-se en lo primer diumenge de quaresma, a les 5 hores del dematí, vingué un porter i un alguasil del Catastro de la Casa del molt Illtre. Ajuntament a trucar la porta de la confraria de Julians⁶ Mercers vells, i me digueren a mi, Segimon Casanova, andador,⁷ que anés avisar los Proms de la dita Confraria que luego anessen en la Casa de la Ciutat, i que passessen per la Porta Xica, i que diguessen que eren proms, i quan sigueren a la Plaça de la Ciutat los digueren que lo molt Illtre. Ajuntament havia resolt i a les 9 hores hi anessen; i en la nit, en la Iglèssia de Santa Madrona exposaren lo Santíssim Sagrament, i alprés sortiren infinits religiosos d'en dos en dos ab un fanalet encès per veure si havia quietud, predicant-los que cada u se n'anés a casa seva, i en la Iglèssia de San Agustí també exposaren lo Santíssim Sagrament, però ni en totes les dites súpliques de dites Iglèsies no se assossegà lo poble; se n'anaren en casa de Ramon Torres moler i li desempanyaren la porta, i s'apoderaren de tota la casa, i al davant de la sua casa

li cremaren lo birlotxo, i tots los papers de la sua escrivania, i matalassos i llençols, i altres coses i hasta un lloro; i en lo balcó de dita casa se despullà un religiós caputxí, i se posà a deixuplinar-se, i ab un sant Crist a les mans, i dient-los que ho deixessin estar, o que sinó ell se tiraria al mig del foc, i a sota el balcó i clavaren tres claus de los més llargs, ab un dogal penjat, i la barana a terra, tots los vidres de les vidieres trencats; i arribades a les 9 hores, tots los Periors, Cònsols i Proms de tots los Col·legis i Gremis de Barcelona anaren en la Casa de la Ciutat, i allà se resolgué que se anomenassen dotze comissionats per anar a Palàcio, i són los sigüents: Dr. Josep Ferreres apotecari, Pere Obiols passamaner,⁸ Francisco Dalmau, passamaner, Josep Ribes mestre de cases, Anton Vinyes mestre sabater, Joan Pedralbes mitger de teler, Lluís Lloró seller,⁹ Josep Boxadell calderer, Francesc Avinyó llibreter, Joan Boltó sastre, Pau Armert fuster. I alprés anaven de sis en sis de ronda. I nosaltre[s] anàrem ab los següents: Pere Demestre ferreter, Salvador Cornet sombreroer, Pere Jaume Pi cartaire¹⁰ (Proms), Segimon Casanova cinter, (Andador dels Julians Mercers), Per Cabanes, Joan Roda (Cònsols del Col·legi d'Adroguers). I anàrem de ronda per los carrers sigüents: Plaça de Sant Jaume Call, Bocaria, Rambla, Escudellers, Palau, Plaça del Correu, Carrer de la Palma, Sant Just, Dagueria, Davallada de la Presó, Plaça de l'Àngel, Argenteria.

I quan siguérem en l'Argenteria, tant sigué la gran multitud de la gent que anaven tots los uns ab bastons, altres ab magalls¹¹ i anaren a treure tots los que havien portat al vespre a la presó; i alprés vingué una companyia de soldats del Regiment de Guadalaxara, i los posaren en la sala de la declaració de dita presó; i alprés feren crides reals que los Col·legis i Gremis vendrien lo pa, però no estigueren contents encara de tot això, i lo dit avalot tornà altra volta a Palacio, i tornaren avalotar, i demanaren que los donessin per escrits, i alavonses eixí lo senyor don Gavino de Valldàrias i Massia, bisbe de Barcelona, i ab altres quefes al balcó de Palacio, i lo[s] digué que anessen, que tot ja estava remediat; i los dits minyons se n'anaren a casa de l'estamper del rei a fer-los estampar, i ells mateixos los plantaren per tots los carrers i places de la Barcelona; i dit paper deia lo sigüent: = Lo pa mitjà i lo moreno anirà al mateix preu de l'any passat. Asalto - Gabino, obispo de Barcelona - Alexandro de Royo y de Rozas = I de camí

posaren tots los canons de totes les forteses de la Plaça de boca a la plaça, i al migdia anaren los minyons en casa del senyor don Alexandro de Royo y Rozas governador de Barcelona, i li trencaren tots los vidres de les vidrieres, i li rego-neixeren tota la casa, i demanaren que treguessen tots los presos, i los digueren qo n'hi havia cap; i alprés redoblaren totes les sentinelles de tots los paratges que hi ha sentinelles; i de camí anaren los minyons del soroll en casa de Magí Pujades sabater, o al Sabater del Sol, i també volien fer com acasa d'en Torres; i los Proms, Cònsols i Periors dels Col·legis i Gremis ho assossegaren; i alprés posaren un altre edicte per los cantons de tots los carrers, que dea que la carn seria més barato; i a pedrades feren treure la tropa de Palacio; i a la tarda, a les 3 hores, anaren los Periors, Cònsols i Proms de tots los Col·legis i Gremis a Casa de la Ciutat, i quan estaren congregats vingué un avís qu altra volta al Pla de Palacio hi havia soroll; i se resolgué anar los senyors Regidors, junt amb los Periors, Cònsols i Prom anar a Palacio; i al davant de Palacio hi havia, a cavall ab lo sabre nu, dels Regiments de Dragons de Pavia i de Segundo, i a la Pila de les Pedres hi havia una partida de Guàrdies espanyoles ab les armes a punt de tirar, i a la muralla una altra partida de Guàrdies espanyoles, i al Pla de Palacio, a l'empedrat, hi ha dos batallons de Guàrdies espanyoles i dos batallons de Reals Guàrdies Wallones, tots ab les armes al coll,¹² i tanmateix lo tropa feriren infinits paisans; i alprés infinits minyons anaren en la Iglesía de la Catedral i despanyaren 7 portes, i pujaren al campanar, i tocaren a sometent;¹³ i tancaren tots los portals de la Ciutat de Barcelona, i totes les portes de totes les cases; i a la nit los senyors cavallers ab los individus de tots los Gremis anaren de ronda; i tots los que agafaven los portaren a la Ciutadella; i la Ciutat feu posar graelles enceses per tots los carrers i places de la ciutat de Barcelona.

Diari d'un noble, contemporani del rebombori. El 'Calaix de sastre' del baró de Maldà

Rafael Amat i de Cortada, baró de Maldà, va recollir en el seu dietari, que anomena *Calaix de sastre*, 47 anys de la seva vida, aplegats en 73 volums manuscrits.¹⁴ Explica el vespre del rebombori del pa amb aquestes paraules: «s'alborotó de mala manera lo poble baix, passant a cremar a totes les barraques del pa i

lo Pastim, havent comensat lo alborot a dos quarts de vuit y posant foc en la primera barraca de la Boqueria a tres quarts de vuit y en seguida totes les demés[...]. Explica també com l'endemà, diumenge, es reuní més gent, entre la qual hi havia moltes dones (en Ramon Cornet, també testimoni presencial, explicà, segons transcriu Moreu-Rey «*y quien empestó toda la bulla fueron las mugeres, y de ellas pasó a todo el mundo*»), que van anar al pla de Palau, davant del Palau Reial, que era la residència del capità general, màxim representant de la monarquia espanyola a Catalunya, aleshores el comte d'El Asalto, «de manera que hostigada la tropa de cavalleria en la plaça de Palacio formada, per alguns del populatxo, tirant-los pedres, ha investit contra ells ab sabre en mà, ferint a alguns, barrejats ab altres que no tenien culpa, sí que curiosos y nada más[...]. Narra també els fets de la Catedral on, diu, durant gairebé una hora van tocar la campana major, la *Tomasa*. Aquell dia, el baró tenia convidats a dinar¹⁵ i els manifestà que allò que l'havia entristit més va ser el mal tracte dispensat al bisbe (que rebia una part de l'impost sobre el pa), a qui es van adreçar impropis molt ofensius.

Explica com les autoritats, per aconseguir els amotinats, van ordenar la rebaixa de preus que el poble reclamava, alhora que van organitzar una forta repressió per ofegar la revolta. Escriu que l'endemà, dilluns, Barcelona va recuperar la normalitat (amb clara contradicció als fets resultants d'altres fonts) i les parades dels comerços obriren per ordre de l'autoritat, que d'altra banda subministrà blat i farina «fins i tot dels magatzems dels especuladors», i els preus havien baixat. Però, ens recorda el baró, abans d'un mes el preu del pa tornà a ser exactament el mateix del dia del rebombori, sense que es produís cap protesta. I és que sis dels detinguts, cinc homes i una dona, van ser condemnats a mort.

El baró considerà excessivament desproporcionada la condemna i el dia de l'execució, com van fer molts altres barcelonesos, va expressar la seva protesta marxant de Barcelona, no admetent participar en el que normalment es considerava un espectacle públic. El baró marxà del palauet del carrer del Pi (on avui hi ha el cinema Maldà) i se'n anà a la seva residència de Can Cortada, a Esplugues de Llobregat. Al dietari explica el que passà el dia 28 de maig: «En la tarda ha estat la sentència dels pobres i la dona en la forca de l'Esplanada. I amb la resignació a la divina voluntat amb la que han mort, hi ha fonament a pensar que gosaran de Déu en la pàtria celestial, havent-se arrepentit del mal que han fet. Ha eixit la congregació de la Sang, ab lo sant Cristo gros del Pi¹⁶ i ha anat a la Ciutadella a buscar los presos i acompanyar-los al suplici, havent-se manifest el Santíssim en la parròquia iglèsia del Pi; i ventant-se a la campana Antònia. Tota la tropa he oït dir que estava sobre les armes a l'Esplanada, formant cordó, i part de la tropa alrededor del patíbulo; haver costejat lo hàbit de monja de la pobra dona, la senyora condesa Clariana; i haver-se lograt poder-se enterrar en la Seu, lo que no als 5, repar-

tits entre lo Carner¹⁷ i lo Coll de la Trinitat. Tals llàstimes d'esta pobra gent han contristat casi a tot Barcelona; i moltissims d'un i altre sexo se'n són anats afora; i io també a Esplugues amb mos estimats fills».

Les explicacions de la reacció dels habitants de Barcelona, del baró de Maldà i d'altres fonts particulars, fan pensar que els ajusticiats no eren simples «vagabunds i forasters», com es descriuen a les fonts oficials.

A l'historiador català Antoni de Bofarull i Broca¹⁸ li estranyà que l'exèrcit no intervingués directament en tots els aldarulls i deixés tota la iniciativa, la responsabilitat i el risc a l'Ajuntament, als frares i als gremis i col·legis professionals. Resulta clar que en l'anterior relat de Segimon Casanova l'exèrcit espanyol figura repetidament. En igual sentit, en un informe de l'ambaixada de França a Madrid s'explica la intervenció de l'exèrcit el dia 4 de març, quan un caputxí s'enfrontà al comandant de les tropes, posant-se davant dels revoltats i garantint al militar que el poble es retiraria, i aleshores les tropes també marxarien. I així succeí.

ACLARIMENTS I AMPLIACIÓ DELS FETS RELATATS

Actes de l'Ajuntament (Arxiu municipal. Acuerdos de 1789)

Expliquen les prevencions i reaccions davant els fets, més que els mateixos fets. Les resumim cronològicament. Totes les sessions van ser presidides per l'alcalde major de la ciutat, don Gaspar de Jover i Téres.

Dia 28 de febrer. El consistori es reuneix a la nit, davant el clima de tensió i el temor de possibles disturbis. A la reunió es fan constar els dos edictes de la Sala Extraordinària de l'Audiència:¹⁹ en l'un es decideix la puja del preu del pa, mentre que en l'altre s'obliga a declarar les existències de blat. L'Ajuntament acorda donar suport a les mesures adoptades per l'Audiència, i ordena que es comuniquin les noves tarifes a tots els forners. Un regidor, don Joaquim de Navia, salva el seu vot fent constar «*que del pregon podria inferir el pueblo tener el Ayuntamiento parte en la nueva asignación y variación de precios y pesos, y culparles*», i demanant a la comissió de regidors, que ha estat convocada per l'Audiència, que tornin per explicar allò que, en nom d'aquesta, els hi hagi manifestat, perquè l'Ajuntament pugui «*fundar sus razones para representarle lo que se halle digno de consideración que n se haya tenido en cuenta en la Real Sala, y parece no ser poco*». Quan la comissió tornà de la comunicació al capità general, comte d'El Asalto, el missatge d'aquest, ambigu i defugint la responsabilitat, fou expressat als regidors: «*que S.E. lo ha estimado y ha quedado enterado para lo que pudiese convenir*». L'Ajuntament decideix continuar reunit

tota la nit, i disposa que alguns dels regidors i els frares caputxins mirin d'assossegat les turbes. Malgrat tot, la revolta va agreujant-se. El capità general fa saber a l'Ajuntament que es reuneixin amb ell a Palau, però el govern municipal resol que és a la Casa de la Ciutat on ha d'estar i li comunica que no prengui cap determinació sense previ acord del consistori. Els regidors, abans de tancar la sessió, acorden que de bon matí es demani la col·laboració de col·legis i gremis.

Dia 1 de març. Es decideix, massa tard perquè sigui eficaç, la revocació de l'edecte de l'augment del preu del pa. Els representants de gremis i col·legis reconeixen el seu fracàs. Arriben a l'Ajuntament dos canonges denunciant que els avalotats han entrat a la catedral, han rebotat set portes i han pujat al campanar. Tot i haver enviat ràpidament cavallers i gent dels gremis, la ciutat és envaïda per les campanades de la *Tomasa*²⁰ tocant a sometent. Constatant la seva impotència i la d'altres autoritats i entitats civils, l'Ajuntament adopta el següent acord, el text del qual es disposa a les mans de la Verge de la Mercè: «*Reconociendo el mui lte. Aiunto. lo que empeñándose el lance i los desagrazios que amenazan a esta ciudad si no se logra contener por medios pacíficos a los que perturbaban en tanto grado la quietud [...] votó, con los comisionados y los Colegios y Gremios, que se hallaban presentes, una misa solemne en obsequio a su Patrona la Virgen de las Mercedes, y acción de gracias, para luego que esté completamente logrado el sólido restablecimiento de la tranquilidad pública*». Finalment, amb la intervenció de representants de la noblesa, de l'Església i dels col·legis i gremis, les campanes deixen de tocar a sometent i la catedral és abandonada, cosa que permet la immediata col·locació del memorial que acabem de transcriure a les mans de la Verge de la Mercè. Nobles i comissionats de col·legis i gremis organitzen rondes de vigilància per tots els barris. El bisbe ordena, a petició de les comissions i de l'Ajuntament, que es retirin els batalls de totes les campanes de la ciutat.

Dia 2 de març. Continuen les cridòries i les aglomeracions, especialment a la plaça de Palau; les rondes de control continuen encapçalades per un regidor amb banda. L'Ajuntament va regularitzant la situació de la fabricació i distribució del pa. Al vespre convoca el majordom del Pastim i representants dels forners per avaluar la situació i solucionar el problema; únicament compareix el forner Francesc Parés, que manifesta que hi ha prou forns, prou operaris i prou farina i blat per subministrar pa als ciutadans de Barcelona. S'encarrega als gremis més nombrosos –fusters, sabaters, fabricants de mitges, etc.– la vigilància de les portes de la ciutat per evitar la sortida de pa, de farina o de blat. A l'oferiment de tropes que els va fer arribar el capità general, el consistori contesta: «*habiendo entendido que en otros parages del Principado ha havido atrevimientos semejantes [...], si conviene para contener y remediar dichos insultos, puede S. Exa. desprenderse sin reparo de toda la tropa que hay en Barcelona,*

pues a más del servicio que estan haciendo los Colegios y Gremios de apartar a las gentes perversas [...] guardaran gustosa y valerosamente la persona de S. Exa. Y defenderan la Ciudad».

Dia 3 de març. Es torna a reunir el ple municipal per seguir i controlar el subministrament de pa i les existències de blat i de farina. Acorden mantenir les rondes de vigilància i que aquestes estiguin dirigides per regidors, que aniran fent tornos cada 24 hores. S'accepta la col·laboració de la confraria de faquins²¹ i d'altres particulars.

Dia 5 de març. El regidor marquès de Llió trasllada a l'Ajuntament l'encàrrec que li ha fet el capità general que com que el preu del pa, que s'ha convingut per aturar la revolta, no es podrà mantenir gaire temps, cal que una junta amb participació de les autoritats reials, de l'Ajuntament i de col·legis i gremis estudiï el problema de l'abastament o forniment de pa a la ciutat.

Dia 8 de març. En l'acta corresponent es fa constar l'autorització per posar els batalls a les campanes i es parla del fet que el capità general ha retirat a la Reial Sala Extraordinària de l'Audiència la competència sobre queviures i ha constituït un nou organisme consultiu, la Junta de Subsistència, integrada per quatre magistrats, sis regidors i representants dels col·legis i gremis més importants. El corregiment de Mataró demana blat o farina a Barcelona; la nova Junta nega l'ajut per considerar que el problema de subsistència de Mataró no és de la seva competència. Que l'única facultat que té és sobre la qualitat, el pes i el preu del pa. La Junta fa constar, també, que és coneixedora que aquelles demandes s'han adreçat també a la capitania, i a la Sala Extraordinària de l'Audiència. La Junta i els gremis i col·legis estan d'acord que no els competeix l'extracció de la ciutat de pa, farina i blat. El comte d'El Asalto insisteix a l'Ajuntament, però aquest i els gremis i col·legis mantenen la seva negativa i el seu argument. L'Ajuntament resol que els seus comissionats no s'encarreguin de blat i de pans forasters. Aquests fets, com diu Miquel dels Sants Oliver, «marquen el dualisme latent entre les autoritats del rei i les autoritats de la terra».

Dia 9 de març. Arriba la notícia que les turbes estan intentant assaltar els forns del Clot. L'Ajuntament s'assegura de la possibilitat d'un abastiment suficient, gràcies a l'informe de Francesc Parés. Consta a l'acta com el regidor Joaquim Navia concreta les facultats municipals, reduint-les a l'àmbit estricte del seu territori. Es notifica al capità general la decisió presa el dia anterior, tot indicant que és a la seva superior autoritat a qui correspon atendre les poblacions veïnes i decidir el que convingui per als seus subministres. Es comunica al bisbe i al capítol de la catedral que els batalls poden tornar a les campanes i se suprimeixen les rondes de vigilància, llevat de la de Palau. El soroll del rebombori es va rebaixant i desapareix gradualment de les actes del Consistori.

A l'Arxiu Històric es guarda la carta que, amb data de de 18 de març de 1789, el comte de Floridablanca envià a l'Ajuntament de Barcelona fent-li palès l'agraïment del rei: «*me ha mandado decir a V.S. que queda muy satisfecho de las pruebas de amor y de lealtad que ha dado V.S. en esta ocasión a su real persona, dedicándose con vigilancia, fatiga y celo a mantener y disipar la unión de la infame turba de gentes viles, y facinerosas; facilitando de este modo el sosiego público, y la seguridad de los vecinos honrados y fieles [...]*».

El 23 de maig es tornen a sentir a Barcelona les tres campanes de la catedral, la *Tomasa*, l'*Oleguera* i la *Balada*.

Com ja s'ha fet esment, l'alдарull pel pa es produí també a Mataró, i amb especial gravetat a Vic. Els vigatans, a començaments de segle, s'havien manifestat clarament austriacistes. El 7 de maig de 1705 uns quants patriotes catalans es van reunir a la capella de Sant Sebastià (terme municipal de Vic i parròquia de Santa Eulàlia de Riuprimer) per organitzar les hostilitats contra les tropes de Felip V. Dos d'ells, Francesc Macià i Ambert, dit *Bach de Roda*, i el militar Josep Moragues i Mas, foren signants del Pacte de Gènova de 1705.²² Miquel S. Oliver remet a l'historiador vigatà Salarich, qui explica com el problema del pa torna a aparèixer a Vic a començaments de maig: «La gran escassetesa de pa, que fou general, se va fer sentir també en la nostra ciutat, ocasionant una forta commoció, que va obligar al govern suprem a donar ordres de gran severitat per a reprimir els revoltosos, dels quals uns 60 foren condemnats a la forca, encara que aquesta pena els fou després commutada. És molt vulgar el record de dita revolta amb el nom d'alborot del pa».²³ En una altra obra, el mateix Salarich escriu: «Per motiu de la gran carestia de pa, los anomenats gitanos i castellanos nous promouen lo alborot conegut ab el nom de alborot del pa».²⁴

La repressió del general Lacy

El govern espanyol havia manifestat el seu descontentament per la feblesa del capità general, el comte d'El Asalto. Constatant el fracàs de la seva gestió i pretextant motius de salut, El Asalto encarrega temporalment el govern de Catalunya al general Lacy. Aquest, home, nascut a Barcelona (1731) de família irlandesa, de gran alçada física, dur però intel·ligent, es fa càrrec del govern a Catalunya des del 29 de març. Les autoritats manifesten estar disposades a actuar amb la màxima severitat. En una carta al cap del Consell de Castella, el comte de Campomanes, Lacy explica les raons de l'aplicació d'una política de gran duresa: «[...] crea que no soy amigo de emsangrentarme; que si lo hago es porque contemplo es absolutamente necesario para la recta administración de justicia, y situación de este país, que está muy

sobre sí por la impunidad con que se le ha tratado años hace, y que no ha servido si no a ensoberbecerlos. Es verdad que han tenido malos remos para gobernarlos». A Barcelona, dicta set sentències amb set condemnes a mort, a més d'empresonar i enviar a galeres (vaixells-presó) centenars de persones, i desterrar-ne encara més. El general Lacy, tement que els jutges no fossin prou rigorosos, és present als judicis. El 7 de maig, «s'han fixat papers estampats, firmats –lo Sr. comte Lacy, lo Sr. Jutge Sobrecases i Fiscal del Crimem Ruchel, prevenint-se que se presentien los dos reus del passat alborot que se pillaren a la Barceloneta, un d'ells ab lo nom del Noi de Castelldefels– per intimidar-los la sentència. I se diu se farà quant antes, no sé si 5 del motí de Barcelona; la que antes de fer-se s'hi releccionarà molt per a que sia ab justa causa». I continua el *Calaix de sastre*, «a la nit del 24 de maig, trasbalsaren des de la presó a la torre de la Ciutadell, a alguns dels amotinadors, amb molta precaució de tropa, tenint los reus unes basques contínues, tement-se que los duguessin a penjar. Amb estos una dona». El 27 de març, amb el rebuig de tota la ciutat que ja s'ha referit abans, s'executa la sentència, a la tarda, a quarts de dues, «pues que a les quatre ja eren morts». L'autor desconegut del manuscrit 859 de la Biblioteca de la Universitat descriu l'execució: «Dia 27 de maig de 1789. Penjaren cinc homes i una dona; i dues i un home que estaven lligats a los pilars de la forca, mirant a los pobres infeliços quan los penjaren. Lo primer fou la dona, amb gran ànimo, i enseguida los cinc homes amb valor [...]. Los penjaren, i Deu los perdonó. Amén».

Els cossos foren exposats als carners de Sants i del Coll de la Trinitat, on estigueren fins al 14 de juliol de 1789 (mentre el poble de París assaltava la Bastilla), data en què les despulles s'enterraren al cementiri nou, prop del camp de la Bota.

Lacy dóna compte de l'execució a Campomanes: «*Amigo i Señor: Ayer se ejecutó la sentencia de la Sala del Crimen en los reos principales del alboroto de esta ciudad, sin la menor novedad [...]; para cuyo efecto habia yo tomado mis providencias necesaria por la impunidad en que se creian constituidos por los sucesos anteriores, y falsa idea de que a las mujeres (que son muy malas y perjudiciales) no se les podía castigar de pena capital. La Sala necesitaba de mi empuje, y se lo he dado para que se hiciera esta justicia necesaria, para que se obedezcan las leyes y se venere al rey como se debe. [...] Ahora se verán los asuntos de Mataró y de Vic, que son de menos monta, y convendrá ir templando los escarmientos, bastando el de la capital [...]. Vaya lo siguiente por via de consulta. Estas gentes pierden el juicio por los bailes de máscara en Carnaval. Dígame Vuestra Merced si no hay inconveniente [...]; porque el pueblo es como los niños: es necesario corregirlos cuando se desmandan, y divertirlos para que no piensen en otras cosas. [...] Válgame Dios, que mal giro van tomando las cosas de Francia, y que ejemplo para toda Europa!*».

INTERPRETACIONS DEL REBOMBORI

Dues interpretacions ben oposades dels fets relatats són la de la professora Irene Castells Olivan i la del professor Enric Moreu-Rey. La primera veu en el rebombori un simple avalot per causes de subsistència, mentre que el segon hi veu un moviment d'intencionalitat política de signe revolucionari. Diu M. S. Oliver que «el desacord entre les autoritats nostrades i les vingudes de fora, entre l'element català i l'element oficialista o foraster, glateix en totes les actes, papers i personatges, S'hi veu també l'afany d'atribuir la violència a una colla de desarrelats, externs i sense amor a Barcelona».

Pierre Vilar entén que els fets estudiats són un de tants aldarulls de subsistència, com es produïen freqüentment a Europa des de feia segles. Aquests fets eren el resultat conflictiu de la naixent llibertat del comerç de grans, que contrastava amb les economies paternalistes de control del proveïment d'articles com el pa i la carn. Aquestes condicions provocaren l'aixecament contra Esquilache a l'Espanya de 1766 i la «guerra de les farines» a França. La disminució de les importacions de blat dels països europeus, conseqüència de la crisi d'aquells països, juntament amb les males collites, van provocar una alça de preus del blat a Barcelona de gairebé el 50 % des de l'estiu de 1788 fins als darrers dies del febrer de 1789. Aquesta puja fou més feridora per la baixa del preu de l'aiguardent –que Catalunya exportava en grans quantitats– a causa de la crisi d'Europa, amb la conseqüent pèrdua de llocs de treball i baixada de salaris.

Sembla clar que darrere d'aquests fets existeix una forta tensió latent sentida per gran part de la població, com es demostra, per exemple, amb els repetits tancaments de portes i l'abandó massiu de la ciutat el dia de l'execució.

Moreu-Rey extrau del rebombori les següents conclusions que l'expliquen:

a) la irreligió, que, a banda d'unes motivacions econòmiques i classistes, coincideix també amb l'afebliment general de la moral;

b) un esperit subversiu, multiplicat per uns factors peculiars: el fet diferencial, o almenys la consciència catalana de l'antagonisme castellà, i la fòbia dels catalans contra les forces armades;

c) la possible participació d'un proletariat (vagabunds, desplaçats, etc.).

Realment, la lectura detinguda de la història dels catalans els segles XVIII, XIX i XX sorprenen per la continuïtat de fets de protesta.

El rebombori del pa és un fet rellevant de la nostra història que cal valorar justament amb tota la seva importància revolucionària, però diferenciant-lo clarament de la Revolució Francesa. Les causes de la gran diferència rau en el fet que, aquí, la majoria del poble, els burgesos i els menestrals, i no cal dir els nobles, es quedaren al costat de l'autoritat reial,

sota l'aixopluc de la qual es conformaren. D'altra banda, cal tenir en compte que les idees dels drets individuals no havien entrat a Catalunya; els grans conceptes de llibertat i d'igualtat no havien creuat prou la frontera.

FONTS HISTÒRIQUES

Calaix de sastre, de Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà.

Dietari, del comte de Creixell.

Efemèrides vigatanes, de Joaquim Salarich i Verdaguer. 1882. (Amb un pròleg de mossèn Cinto Verdaguer.)

Història crítica de Catalunya, d'Antoni de Bofarull.

Arxiu municipal. Actes de l'Ajuntament de Barcelona i narració d'en Segimon Casanova, que consten en l'apèndix de l'obra de Moreu-Rey indicada a la bibliografia.

Arxiu de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

BIBLIOGRAFIA

Mòdul de la fi de l'antic règim, d'Història de Catalunya II de la UOC.

Miquel S. OLIVER. *Catalunya en temps de la revolució francesa* (volum XXXIII). Societat Catalana d'Edicions, 1917.

Rafael TASIS. *La revolució francesa i Catalunya*. Col·lecció Episodis de la Història. Editor Rafael Dalmau, 1962.

Enric MOREU-REY. *La revolució de Barcelona el 1789*. Institut d'Estudis Catalans, 1967.

Irene CASTELLS OLIVÁN. *Los rebomboris del pa a Barcelona en 1789*. Tesi doctoral, 1967.

A. ROVIRA I VIRGILI. *Història de Catalunya*. Editorial La Gran Enciclopèdia Vasca, 1984.

Pierre VILAR. *Història de Catalunya*. Edicions 62, 1987.

Roger ALIER. Article «Rebomboris», *Enciclopèdia Catalana*.

NOTES

1. Rafael Tasis és autor del llibre *La Revolució Francesa i Catalunya*, publicat l'any 1962 per l'editor Rafael Dalmau.

2. La frase entre cometes prové de la *Història Nacional de Catalunya* d'Antoni Rovira i Virgili (vol. IX, pàg. 64).

3. La paraula *adonència* no consta al diccionari. Entenc que vol dir «a denunciar».

4. Fleca municipal.

5. Procurador, representant de drets econòmics.

6. Els julians eren menestrals de diversos oficis relacionats amb el tèxtil, que s'aplegaven en una confraria existent a Barcelona sota l'advocació de sant Julià.
7. A les confraries, germandats, convents de clausura, etc., persona que s'ocupa de portar avisos i fer altres comissions.
8. Persona que fabrica o ven objectes sumptuaris de seda, de mida petita, com ara floques, passamans, bosses o botons.
9. Menestral que fabricava i venia selles per cavalcar.
10. El cartaire o naiper era el fabricant de naips o cartes de joc.
11. Eina per cavar la terra, una mena d'aixada proveïda d'escarpell o raspa.
12. Segons el testimoni presencial Josep Torrents: «la tropa se mantenia quieta, sens dir res a ningú. Però començaren los minyons a tirar pedres [...], que mataren a un soldat a cavall i a un sargento. Aleshores se girà la cavalleria contra dels paisans, amb sabre nu».
13. El sometent era un toc de campanes per indicar alarma i mobilitzar el poble per defensar-se, per encalçar malfactors o per afrontar problemes greus.
14. L'Editorial Curial en va publicar un resum en 11 volums, a cura de Ramon Boixareu.
15. Dinar del baró de Maldà el dia 1 de març de 1789 (segons la sèrie documental *Històries de Catalunya*, disponible a <www.tv3.cat>): «Avui és el diumenge 1 de març de 1789. El baró, que és viudo, avui seu a taula amb un dels seus fills, una amiga marquesa i, com gairebé sempre, un capellà. Durant el dinar no parlen d'altra cosa, segueixen amb preocupació els esdeveniments que passen al carrer per la manca de pa, però això no els priva pas de fer un bon dinar, De primer plat tenen una novetat italiana arribada a través de França: macarrons amb formatge ratllat. També hi ha una mica de sopa i meló, considerat més aviat com una verdura. De segon plat hi ha perdus amb suc, capons, peix amb suc i tàperes, i carn d'olla ben completa, amb salsa de tomàquet, un producte portat d'Amèrica... Observem que a taula hi ha un estri enginyós molt poc freqüent, fins i tot entre la noblesa: la forquilla [...] Un altre element imprescindible a la taula del baró és la xocolata. Aquest producte, també vingut d'Amèrica, és signe de luxe i de refinament».
16. La Congregació de la Sang era constituïda per a l'auxili dels condemnats. Eixia a acompanyar-los amb la imatge del Sant Crist gros o una de més petita, ambdues conservades a la parròquia de Santa Maria del Pi, seu de la confraria.
17. El carner, per a l'exposició de cadàvers d'ajusticiats, es trobava entre la Creu Coberta i Sants. El nou carner havia estat erigit el 1771, «ab ses barres per posar los cadàvers».
18. Antoni de Bofarull (Reus 1821-Barcelona 1892) és autor d'una important *Història Crítica de Catalunya*.
19. L'Audiència era un organisme castellà, dependent de l'estat centralista.
20. *Tomasa* era el nom de la campana principal de la catedral.
21. Els faquins o bastaixos eren els qui tenien per ofici transportar coses de pes a coll.

22. Pel Pacte de Gènova, la Gran Bretanya es comprometia a l'ajuda militar a favor de l'arxiduc Carles d'Àustria, que hauria de respectar les constitucions de Catalunya; els catalans es comprometien a l'ajut militar per prendre Barcelona i a adherir-se a la Gran Aliança, integrada per la Gran Bretanya, Àustria i Holanda.

23. Joaquim SALARICH I VERDAGUER. *Vich, su història, sus monumentos y sus glòrias*. Vic: 1584.

24. Joaquim SALARICH I VERDAGUER. *Efemèrides vigatanes*. Vic: 1882.

APÈNDIX

Publicat al diari 'Digital Osona.com' el 16 de maig de 2005

<<http://www.osona.com/Infos2005/PacteVigatans.htm>>

Actes commemoratius del 300 aniversari del Pacte dels Vigatans

**El dia 16 de maig Vic recordarà que un grup de patriotes catalans es van reunir a l'ermi-
ta de Sant Sebastià per iniciar les hostilitats contra les tropes borbòniques de Felip V**

L'origen del Pacte dels Vigatans cal buscar-lo el 7 de maig de 1705, quan es van reunir a la capella de Sant Sebastià –terme municipal de Vic i parròquia de Santa Eulàlia de Riuprimer– un grup de patriotes catalans amb l'objectiu d'iniciar les hostilitats contra les tropes borbòniques de Felip V. Aquest grup volia que es reconeguessin els drets de l'arxiduc Carles d'Àustria i amb aquest objectiu van enviar representats a Gènova per buscar el suport de les nacions europees contra l'ocupació francesa.

De Vic va sorgir l'embrió de la lluita contra Felip V, el primer rei Borbó de l'estat espanyol, i van ésser dos vigatans els que van signar el Pacte de Gènova (20 de juny de 1705): Antoni de Peguera i Domènec Perera. Mitjançant aquest pacte, Anglaterra es va comprometre a ajudar Catalunya en la guerra contra els francesos, una guerra de la qual van sortir perdedors. Amb la derrota de l'11 de setembre de 1714 es va imposar el Decret de Nova Planta a través del qual es declaraven extingides totes les institucions catalanes.

Exposició commemorativa del 300 aniversari del Pacte dels Vigatans

**"Defensors de les llibertats de Catalunya 1705-1714" repassa els personatges clau
en la història catalana a principis del s. XVIII**

Es podrà veure al Centre Sociocultural El Remei-L'Estadi fins al dia 25 de maig

Avui, 5 de maig, a les sis de la tarda obrirà les portes l'exposició "Defensors de les llibertats de Catalunya 1705-1714" organitzada per Omnium Cultural i que arriba a Vic de la mà de l'Ajuntament de la ciutat. Es tracta del primer acte del 300 aniversari del Pacte dels Vigatans que aplegarà al llarg del mes de maig diferents propostes ja siguin de caire cultural o lúdic.

"Defensors de les llibertats de Catalunya 1705-1714" ens apropa als vint personatges que van ser clau per a la història de Catalunya a principis del segle XVIII. Així doncs